

A Gestapo foglya

Részlet Paul Lemaire „A szökés” című kiadatlan emlékirataiból

Május 31-én (1944) délben a feleségem hiába várt haza. Pedig nem volt riadó! Otthon kellene lennem. Fél egy, és én még mindig nem vagyok sehol. Kész az ebéd. Az asztal megterítve a konyhában, a kert mellett: amikor egyedül vagyunk, itt étkezünk.

Feleségemet hirtelen roppant szorongás fogja el. Dehát mi történt? Végig-gondolja magában Saint-Exupéry *Éjszakai repülésének* — amelyet a könyvtárban olvasott — azt a fejezetét, amely a férjére váró feleség szorongását írja le. A férj légi küldetésbe ment... és nem tér vissza.

Én mégis megérkezem. A személyzeti kiskapun megyek be, alighogy becsukom, a feleségem a karomba veti magát. Milyen jó együtt lenni.

Eltelik néhány másodperc. A kiskapu újra nyílik. Nagy darab szürkeruhás férfi toppant be, a kezét a kilincsen tartja, azt mondja Lemaire úrral szeretne beszélni.

— Én vagyok. Mit óhajt?

Erre a férfi kifordítja a zakója hajtókáját és megmutatja a kis zománcozott jelvényt: „Polizei” (Rendőrség). Együttal szivart vesz elő a zsebéből és rágyújt. Ez a jeladás.

Mögötte megjelenik egy német *Feldwebel*, pisztollyal a kezében meg két sisakos német katona.

Rajtam a sor!

Különféle felforgató tevékenységért jelentettek fel, pontos személyleírást is adtak rólam: ezen a napon nem csupán a feleségem várt az Aladár utcában! Személyazonosságomat gyorsan megállapítják.

De ki ez az ifjú hölgy, akivel szemmel láthatóan bensőséges viszonyban van?

— A felesége? Az nem lehet! Én, német alhadnagy létemre, két éve nem láttam az enyémet!

Csak hogy itt vannak az iratok. Hitelesítve minden szükséges francia, német és magyar pecséttel! Nincs mit tenni. Annak a hölgynek, akinek ilyen iratokkal rendelkezik, minden tisztelet kijár. Meg kell nyugtatni. Fegyverét felfelé tartva a *Feldwebel* így próbálkozik:

— Ne féljen, asszonyom, a férjének semmi bántódása nem esik.

Mivel a feleségem egyetlen szót sem tud németül, sietek lefordítani neki, mert a forgópisztoly korántsem nyugtatta meg.

Tehát az urakkal kell mennem: egyszerű kis kihallgatás, folytatja az alhadnagy. Akár itthon is meg lehetne ejteni ebéd után borozgatva! Ami engem illet, én nem dőlök be.

Sebtében összeszedek egypár holmit, néhány iratot.

A feleségem kéri, hogy elkísérhessen.

Néhány méterre a kaputól két katonai autó áll egymás után. Beülünk az egyikbe az alhadnaggal. A hosszú út közben, amely a Sashegyre, Buda fölött, egy elég magas dombra visz bennünket, ahol a Gestapo főhadiszállását berendezték, elmagyarázom a feleségemnek, hogyan kell hazamennie. Egy noteszbe felírom neki az autóbusz-számokat, néhány gyakorlati tanácsot adok neki, hiszen roppant meglepő lenne, ha ma este kettesben mehettünk le.

Amikor megérkezünk, természetesen minden iroda zárva van, főképp a nyomozókapitányé. Csak holnap fognak kihallgatni. A feleségem megkérdi, eljöhet-e? Kedvező választ kap, elbúcsúzunk.

Később, biztonságos kísérettel visszavisznek Budára. A kis kocsni egy pillanatra megáll egy kocsi előtt: az őrangyalom magamra hagy egy percre. Elfog a kísértés, hogy faképnél hagyjam. Ugyan mit érek vele?! Néhány perc múlva a feleségemet ültetnék a helyemre.

Kisvártatva átadnak a Fő utcai büntető fogháznak. Az ötödik emeleten kis zárkát kapok: körülbelül másfélszer három méter, prices az egyik sarokban, kübli a másikban; fenn körülbelül negyvenszer-negyven centis, rácsos világítóablak; az ajtón hússzor-húszas kis nyílás, ezen keresztül kapom majd az ételt és beszélhetek az örömmel, ha kegyeskedik kinyitni.

Időközben a feleségem elmegy a Svábhegyre, egy másik kis budai dombra, ahol a strasbourg-i Cécile anyának, a sioni leánykollégium igazgatónőjének elmeséli kellemetlen kalandunkat.

— Szegény barátnóm sajnos sejtettem, hogy ez lesz a vége, fenntartottam magának egy szobát itt nálunk, legjobb tehetségünk szerint fogadjuk be. Így legalább nem lesz egyedül. Fürödjön le és pihenjen egy kicsit. Nemsokára elkíséri egyik nővérünk, segít rendet csinálni és bezárni a villát... Cécile anya nem ringatja magát ábrándokban!

De én sem!

Másnap újra eljön a feleségem és csodálkozik, hogy nem talál ott, pedig megígérték neki. Ekkor kis katonai autó jön értem a börtönbe, és őrangyalom kíséretében odamegyek. De mivel ma szabadnapos a kapitány, nem találkozom vele. Néhány percre kettesben maradhatunk.

A rákövetkező nap a feleségem megkéri barátnónket, Barcsay Edithet, aki tud németül is, magyarul is, hogy kísérje el. De a kapitány látogatását megint elhalasztják másnapra. Hogy ne kelljen megint tudakozódnia, a feleségem megjegyzi az irodája számát, és másnap Moortgat barátunkkal, a követség fiatal attaséjával jön el. Végre megtalálják a híres-nevezetes kapitányt.

— Adja elő a kérését franciául — tanácsolja Moortgat —, hátha úgy jobban megenyhül...

Abban maradnak tehát, hogy amíg sorsom felől nem születik döntés — szabadlábra helyezés, deportálás... vagy valami más — a feleségem rendszeresen meglátogathat, minden szerdán találkozhatunk, tíz percre együtt lehetünk.

Így aztán minden szerdán betesznek a meseautóba, mint létszámfölöttit. A létszámfölötti csak amolyan tréfás szóhasználat, hiszen a légmentesen zárt kis teherautóban, amely tizenkét személy befogadására alkalmas, vagy harmincan ülünk, bezsúfolva, mint a heringek, a legmagasabbak a legalacsonyabbak mellett, így némelyek a szomszédjukra hajthatják a fejüket. A börtön és a Gestapo főhadiszállása közt a távolság öt-hat kilométer. Az év legmelegebb hónapjaiban vagyunk! Odafelé nagyjából minden rendben van, mert felfelé megyünk és mert a sofőr még józan. De visszafelé már sokkal veszélyesebb. Az út vízmosások közt lejt és állandóan kanyarog. A szerencsések, akik kidughatják az orrukát a keskeny szellőzőnyíláson és kilátnak, kiáltásokkal és hirtelen visszahőköléssel jelzik a többieknek, ha túlságosan közel megy a kocsi a vízmosáshoz. És bizony a sofőrben jó adag nyomás van!

De így legalább minden szerdán találkozhatom a feleségemmel. Mind a kétőnknek nagy megnyugvást hoz. Egyébként nekem ez az egyetlen kimenőm, mert én nem mehetek ki a börtönudvarra, a szabályos napi sétára. Hogy meg ne bolonduljak és kicsit mozogjak is, papírgalacsint gyúrok, amelyet a falhoz dobálok. Más szórakozásom is akad: a poloskavadászat. Több tucatnyit megölök napközben, és még többet éjszaka. Hogy kicsit aludni is tudjak, kitaláltam, hogy a priccsem lábát vízzel teli konzervdobozba teszem, de a huncutok legyőzik az akadályt, felmásznak a mennyezetre és egyenesen a képembe potyognak. Ezért is mennyei nap nekem a szerda.

Bekísérnek a kihallgató helyiségbe. Közben szemügyre veszem a láncokat, korbácsokat, köteleket, a mindig nyitott szekrényt, amelyben a „berlini csigát” tartják, szóval a csökönyös vendégeknek szánt egész fegyverszertárat. A helyiség nagy erkélyén a széles üvegajtó a Duna völgyére néz. Itt lát viszont a feleségem. A kilátás pazar, a német tiszték olykor látszóval nézik innen a várost. Úgy meglapulunk az egyik sarokban, hogy az engedélyezett tíz perc sokszor harmincra, sőt nyolcvanra sikeredik. A feleségem halkán beszámol, mi van a szlovákiai menekülés lehetőségeivel, mi lett a barátainkkal, hogyan haladnak az oroszok, és hogyan mozgolódnak a franciák. Amikor aztán rámszólnak, vissza-indulok, zsebemben az imént kapott ingyencfalattal, a barátaink mindig küldenek, a sioni nővérek pedig olykor egyenesen nekem sütnek valamit. Ily módon megtudom, hogy a francia szökevényeket, akik a *Pamutiparnál*, De Wavrin úr textilgyárában dolgoznak, letartóztatták és deportálták, de valamennyien leugrottak a vonatról, mielőtt még átjutottak volna a határon és visszatértek Budapestre, viszont egy tucatnyi itt-ott összefogdosott foglyot egy nagy teremben őriznek annak a börtönnek az alagsorában, amelyben jómagam csücsülök.

Noha feleségem zárdában húzódik meg, jól tájékozott az eseményekről, mert a Főnökasszony az egyik nővért kinevezte „Hírfelelős Nővérnek”, s megbízta. hogy hallgassa a B. B. C. adásait és adja tovább az érdeklődőknek.

A feleségem a francia követséggel is fenntartja a kapcsolatot, így arról is tájékozott, hogy a szlovákiai partizáncsoport egyre népesebb. Lannurien hadnagyhoz csatlakozott néhány újabb fogoly vagy nem fogoly tiszt, mint például Lehmann úr, a kereskedelmi attasé, s nemsokára az életét fogja áldozni a Hazájáért, messze, magányosan, a hegyekben. Tábori lelkész is van velük. Budapestén Roos őrnagy szervezi a toborzást. Több mint száz szökevény döntött úgy, hogy újrakezdi a harcot. De La Roncière hadnagy vállalta az összekötő szerepét, ő van kapcsolatban a náciizmus ellen harcoló szlovák szervezetekkel. Valamennyiüket nem tudom felsorolni, de egy olyan név, mint Robert Petit, önkéntelenül is eszembe jut: mennyire örültem, amikor Budára érkezett a *Stalag*-ból, ahol megismerkedtem vele.

Magányos életem, ötödik emeleti zárkámban körülbelül egy hónapig tart. Minden reggel, vagy majdnem, hallom, a folyosón lihegve fújtat egy férfi, miközben a többiek nevetgélnek körülötte. Meg akarom tudni az okát: a folyosói teendőket zsidók látják el; egyikük asztmás... az emeleti örök minden reggel kényszerítik, hogy többször egymás után emelje fel egyik, földön fekvő társát... a roham csaknem azonnal bekövetkezik, s a bábécsok veszettül jól mulatnak rajta. Megmondom nekik, hogy az efféle ocsmányság mennyire felháborít és mennyire méltatlan az emberhez, főként a katonákhoz. A különös „tornaórák” megszűnnek, legalábbis az én zárkám előtt.

Ugyanez a zsidó adja be időnként a foglyoknak, az ajtó kukkantóján át a borotvát, amely pár percig áll rendelkezésünkre. Minthogy nekem erős a szakállam és a borotvát legalább negyvenheten használták, mire hozzám kerül, teljesen hasztalannak, sőt károsnak bizonyul. Kértem hát a feleségemet, hozzon be nekem egy jó gyíklest, s így kedvemre ápolhatom magam. Egy reggel, a zsidó beadja a kis borotvát... az őr mellette áll és észreveszi, hogy már megborotválkoztam. A kukkantó ajtaja becsukódik. Kulcsosomó csörg, nyílik a zárkám ajtaja:

— Magának borotvája van?

— Igen.

— Tilos!

— Tudom.

— Miért van magának borotvája?

Jól-rosszul, tökéletes vigyázzban, elmondom, hogy francia altiszt vagyok, hogy erős a szakállam, hogy engedélyem van: minden szerdán találkozom a feleségemmel, hogy tiszta akarok lenni, hogy a kis penge rosszul vág, hogy kérem. bízának egy francia altisztben!

— *Jawohl! Unter-offizier!* (Igenis, őrmester!)

Az őr nálam hagyja a borotvát és becsukja az ajtót.

A második... és a harmadik hónap egészen másképp telik majd el.

Júliusi, keddi nap van. Éjfél. Alszom. A félelmetes kulcsosomó csörgése ébreszt fel. Nyílik az ajtó. Tehetetlen test huppan a priccsem mellé... és bezárul az ajtó.

Odakiáltok az őrnök: „foglalt”.

Azt feleli: *Ich weiss!* (Tudom!).

A tehetetlen test felől, amely melletttem hever, jajgatás hallatszik. Megpróbálunk szóba elegyedni; franciául — nem megy! magyarul — még úgy sem; megkockáztatok néhány német szót. Végre tudunk beszélni, mind a ketten nehézkesen. A sorstársam lengyel, teljesen kikészítették az iménti „kihallgatáson”. Rá akarom venni, hogy feküdjön a priccsemre. Nem akar. Tovább erősködöm: én teljesen ép-egészséges vagyok, már több mint egy hónapja „pihenek”.

A kedves fogadtatás megnyugtatta szerencsétlen társamat, közlékenyebb lesz. Meisnernek hívják. Ő a Magyarországra menekült lengyelek pénzügyi felelőse. Háromszázezer lengyel tartózkodik Magyarországon, köztük sok arisztokrata. Minden hónapban pénzegélyt kapnak Angliától — aranyban — a francia diplomáciai futár útján. Meisnert letartóztatták, faggatták, kínozták. Semmit sem val-

lott. De holnap újra kezdik a nyomozást. Mit tegyen? Bizalomért bizalmat. Megmondom a barátomnak (mert máris barátok vagyunk), ki vagyok. Elmesélem neki, hogy szerdán reggel találkozom a feleségemmel, vagyis néhány órán belül és hogy nem volna ellenemre, ha kibabrálnának a németekkel. Megvárjuk a hajnalt, újra megfontolunk mindent és megfogalmazzuk az iratokat.

Hajnalban szomorú látvány tárul elém. A barátom tele van véraláfutással és zúzódással, a bal szeme alig nyílik, csupa sajgó seb a teste. Leöblítem a sebeit, megpróbálom kényelmesebben elhelyezni a priccsen.

Azután pontos adatokat mond, amelyeket füzetlapra jegyzek fel: a fivére címét, aki a premontréi atyáknál bújkál; megmondja, hol a pénz, megjelöli azt a helyet, ahová a feleségem biztonságba teheti.

Késő délelőtt, mint mindig, a feleségem odajön hozzám az erkélyre. Rögtön átnyújtom neki a szemüvegtokomat, megkérem, minél előbb javíttassa meg, mert nagyon zavar, hogy rosszul látok nélküle. A szemüvegnek semmi baja, de a tok alján rövid üzenetet talál. Minden rendben lesz!... És mire a németek oda érnek, más késő.

Az őt azt mondja nekem bizalmasan: „a lengyel nem ért franciául, maga nem ért lengyelül, így aztán minden aggály nélkül együtt hagyhatjuk magukat”. Nincs más hátra, mint tökéletesíteni német tudásunkat.

Egyre gyakrabban a riadó. Amint felharsan a sziréna, az őt még egyszer ráfordítja a kulcsot a zárkák ajtaján az egész emeletén és lemegy az óvóhelyre. Egy apáca, aki a zárkákban, meg a konyhán takarít, bemegy a pici kápolnába, amely a börtön közepén, pontosan a zárkám alatt van, fennhangon. Rendíthetetlenül, pápua* nyelven zsolozsmázza az *Ave Máriát*, — ugyancsak gyászosan hangzik a börtön csendjében. Bizonyára dicséretes a szándéka, de megvallom, hogy éles, kántáló hangja halálosan idegesít. Szerencsére időnként Budapest környékén, az ipari központban, lövedék robban, s visszahoz bennünket a földi valóságba. Ösztönösen közelébb megyek az ajtóhoz, a fal meg a kübli közt némi oltalmat keresek.

Augusztus elején kérelmezem, hogy legalább egyszer részt vehessek a misén: például augusztus 15-én, Mária mennybemenetele napján. De a kápolna nem a miénk, hanem az Irgalmas nővéreké meg a személyzeté.

Emródi atya, a börtön lelkésze kérelmezi, hogy feljöhessem hozzám és megáldoztathasson. De az ötödik emeleti zárkák szigorúan hozzáférhetetlenek! Az engedélyt megtagadják.

Augusztus 9-én — a szent arsi plébános napján, felmegyek, mint rendesen, a Gestapo főhadiszállására. Ott találok a feleségem. Izgatottabb, mint valaha.

— Örülnél, ha augusztus 15-én megáldozhatnál, drágám!

— Gondoltam rá, de megtagadták az engedélyt.

— Igen, Emródi atyának is megtagadták, de az ő közbenjárására, a feljebbvalói engedélyével én megáldoztathattak.

Ebben a pillanatban felharsan a sziréna. Kiűrik az erkélyt. Visszavisznek a kihallgató helyiségbe és kettőre zárják az ajtót, néhány vádlottal vagyok együtt.

A feleségem egy széles alagútba menekül, amely... a becsületes emberek óvóhelye. Ott találja a Gestapo emberit, meg a személyzetet. Nála van a megszentelt ostyá. De vajon viszontláthat-e a riadó után?...

A riadót fél egy körül fűjják le. Mindenki folytatja addigi foglalatosságát. A kihallgató helyiséget kiűrik. A titkárnő be akarja csukni az ajtót. Itt az ebédidő. A feleségem jön be. A nő kedvesen visszakisér bennünket az erkélyre. Ránk zárja az ajtót és míg újra nem kezdik a munkát — vagyis fél háromig — magunkra hagy. Az ég ragyogó kék. Pest terül el a távolban, mellette a folyó, amelyet itt-ott pompás függőhidak szelnek át. Minden békés és tiszta, a feleségem átadja a drága Letétet...

Ezen a napon senkit sem kínoztak meg.

Néhány nappal később leírom a feleségemnek, milyen mély benyomást tett rám ez a látogatás. Itt nincs helyem bővebben írni erről. Csak ezt az egy mondatot idézem: „Nem gondolod, hogy ha valamikor majd megírjuk a történetün-

*A francia menekültek argója — pápuának keresztelték el a magyarokat.

ket, ha ugyan van értelme, hogy ez lenne az egyik legszebb fejezete?". Most: amikor e sorokat írom, még most is meg vagyok róla győződve. Elsősülött fiamat Jean-Marie-nak fogjuk keresztelni.**

Augusztus 25-én, jókor reggel, az őr kinyitja páncélajtóm kukkantóját és kis csomagot nyújt be, ezzel a felirattal: LEMAIRE-SÜRGŐS-GYÓGYSZER. A követség alkalmazottja, Anne-Marie Durand küldi. Mi lehet ez? Hiszen nem vagyok beteg.

Sietve kibontom: egy doboz bonbon, gondosan becsomagolva. Végigtapogatom a bonbonokat, hamarosan megakad a kezem az egyikben, nagyon gyanús és nagyon puha. Mohón kiemelem és kibontom. Üzenet van benne: „Párizs felszabadult! Kedves barátaink! Éljen Franciaország!”

Vadul dobog a szívem!

Elmondom a lengyel barátomnak, mi történt. Örömeiben nem bír magával, a falra csapja a priccset, hogy felkapaszkodjék a világítóablakhoz és bejelentse, vagy inkább elmennydörögje a jó hírt a barátainak meg a többieknek, először lengyelül, azután németül. Zárkáról zárkára terjed a beszélgetés. És mivel akad néhány kétkedő, megfigyelőállásából Meisner elmondja németül: biztos, holtbiztos, a francia, aki velem van, most kapta a hírt. Ekkor az alagsori helyiségből, ahol a franciák vannak, falrengető *Marseillaise* tör fel, s a dal hamarosan átveszi a börtön összes cellája; magyar, lengyel, belga hangok vegyülnek el.

(SZOBOSZLAI MARGIT fordítása)

SIMÁNDI ÁGNES VERSEI

Három vers

1. (FOLYTATÁS)

Igen — az ifjúság melyért
vetköztet minden gondolat:
csak az ifjúság virágai
édesek — hiába magányosak

de később mit tehet
akit kihűlt fények követnek
és tudja: nem lesz senki
akit magához ölelhet

mikor a görcs szívét
és gyomrát hirtelen bénítja majd
s a szédítő zúgástól
egyre kevesebbet hall...

de én nem adlak a világ
ezernyi éhes szájának el —
Te is tudod: van Akiért
ezt is vállalni kell.

2. (KÉTELY)

Sziklára épített házam vajon
meddig bírja még
ostromló árját a viharnak —?
Belülről feszítő erőkkal
mikor rombolja szét
életem megrendült
döbbenetes csöndjét az éj?

3. (KISÉRTÉS)

... a lépcsőn még visszaneztél:
s mögém sötétedett az est
riadt szememben láttam
a megmásíthatatlan
jeges ítéletet —
de tétova ujjal még
utánad kaptam
(fuldokló a gyenge ágért) —
reszkető madár billent rácsaimon
ahogy elnyelte mozdulásom
egy óvó hallgatású árnyék...

** Az 1904-ben boldoggá avatott arsi plébánost ugyanis Jean-Baptiste Marie Vianney-nak hívták.